

Landschaps elementen

HAKHOUTBOSJE

Op een nat stuk grond waar de boer weinig gewassen kan laten groeien, vind je vaak een hakhoutbosje of geriefbosje. Bomen en struiken groeien daar juist goed. Hakhout krijg je als je de bomen om de tien jaar afzaagt. Je hebt daar dus geen ladder bij nodig! De laag afgezaagde bomen noemen we stobben. Soms zijn ze kaal, soms hebben ze enorme uitlopers.

Een hakhoutbosje

Aan de overkant van het water zie je een geriefbosje.

Een kale stobbe

HAKHOUTSINGEL EN HAKHOUTWAL

Een afscheiding tussen twee weilanden die bestaat uit bomen en struiken, noemen we een hakhout-singel. Een houtwal is daarbij ook nog verhoogd; de bomen staan dus op een wal. Houtsingels en -wallen vormen een beschutting voor het vee (en voor fietsers!) tegen wind en regen.

Houtsingel

KNOTBOMEN

Knotbomen staan vaak langs weilanden en sloten. Ze ontstaan door het hoog afzagen van de takken. Een knotwilg wordt elke één tot vijf jaar op ongeveer twee meter hoogte afgezaagd. De nieuwe dunne loten (scheuten) die de boom aan het uiteinde van de stam maakt, noemen we wilgentenen. Die worden ook weer regelmatig afgezaagd, en doordat er elke keer weer nieuwe scheuten bij komen wordt de bovenkant van de boom steeds dikker. Zo vormt zich de 'knot' waar de knotboom zijn naam aan dankt.

Een rij knotbomen langs een sloot en een weiland.

GRIENDEN

Wilgen die jaarlijks of om de twee jaar bij de grond worden gesnoeid. De twijgen werden vroeger gebruikt voor fijn vlechtwerk, bijvoorbeeld manden en korven.

Een ver uitgelopen griendbosje.

Hetzelfde griendbosje: de uitlopers zijn afgezaagd.

Het griendbosje met de 'oogst' op de voorgrond.

VEILIG WERKEN

Tijdens het knotten zorg je goed voor je eigen veiligheid én die van je medeleerlingen.

- Luister goed naar de begeleiders en volg steeds hun aanwijzingen op.
- Draag stevige kleding en schoenen en gebruik de werkhandschoenen die de begeleiders bij zich hebben.
- Zorg dat de takken die je afzaagt niet op jouw hoofd of het hoofd van iemand anders kunnen vallen; als een grote tak gaat vallen waarschuw je de mensen die in de buurt staan door 'van onderen!' te roepen en dan pas door te zagen.
- Zorg dat je stevig op je ladder staat en dat de ladder niet kan wegglijden.

ZAGEN

Takken moet je altijd schuin afzagen of –knippen. Zo ontstaat een wond waar het regenwater goed vanaf kan lopen. Maar tegenwoordig maken natuurbeheerders ook expres wonden waar het regenwater op blijft liggen, door takken recht af te zagen of te knippen. Het regenwater zorgt voor inrotten van de wond; zo ontstaan holtes waar dan weer insecten in kunnen leven. En als er water in de holte blijft staan hebben ook waterinsecten weer een nieuw leefgebiedje. Recht afzagen is dus voordelig voor sommige diertjes, maar voor de boom is het eigenlijk niet optimaal.

Rottende holte

GEREEDSCHAP

Scharen

Voordat we beginnen met zagen halen we eerst de kleine takken weg. Dit doen we met een snoeischaar of een takkenschaar.

Snoeischaar

Zagen

Voor het zagen worden twee soorten zagen gebruikt. De jirizaag is een trekzaag. Hij heeft een iets rondgebogen zaagblad en een houten handgreep.

Een beugelzaag bestaat uit een metalen beugel met daartussen gespannen een hardstalen zaagblad.

Jirizaag

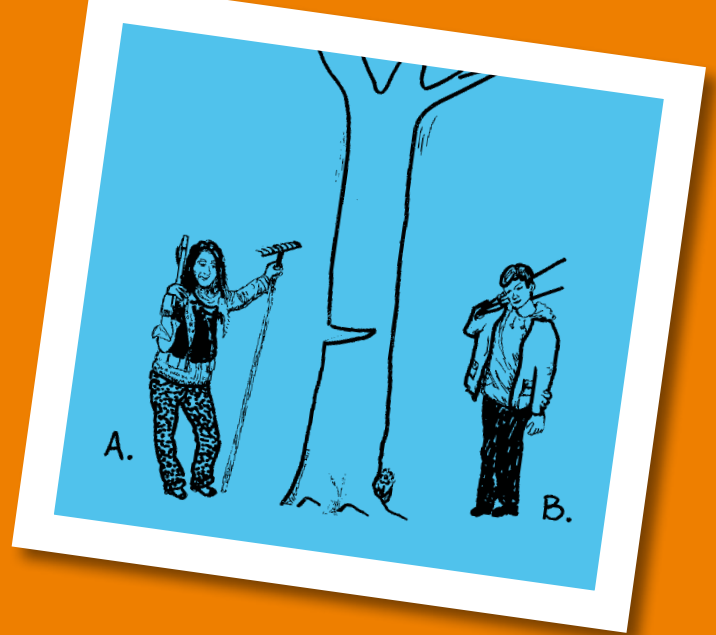

Beugelzaag

De takkenschaar is voor takken die dikker zijn dan ongeveer een vinger.

VALKERF

Soms is het belangrijk om ervoor te zorgen dat een dikke tak een bepaalde kant uit valt. Bijvoorbeeld omdat hij op een gebouw, zoals een kas, kan vallen dat in de buurt staat. Of omdat hij op een struik of boom kan vallen die daardoor beschadigd raakt. Hoe zorg je ervoor dat een tak de juiste kant opvalt? Door een valkerf te maken. Je zaagt een driehoek uit de stam aan de kant waar de stam naartoe moet vallen. Daarna zaag je van de andere kant de stam om. Je maakt deze zaagsnede iets boven de valkerf.

BOMEN HERKENNEN

De bekendste knotboom is de wilg.

Maar ook andere bomen, zoals de els en de es, worden al heel lang geknot.

Jij gaat in de natuur werken als de bladeren al van de bomen zijn gevallen. Veel bomen herken je juist aan de bladeren. Maar ook in de winter kun je de verschillende bomen nog herkennen.

- Wilgen kun je herkennen aan de wilgenkatjes.
- De els heeft 'proppen'.
- De es heeft zwarte knoppen, waarvan de eindknop groot is. De knoppen staan tegenover elkaar, aan weerszijden van de tak.

Wilgenkatjes

De zwarte knoppen van een es

Proppen van een els

Eendeëieren

Een kauwtje nestelt in een holte in een boom

BOMEN MET INWONING

Hakhoutbosjes en -wallen en knotbomen zijn ideale tehuizen voor allerlei planten en dieren. Steenuiltjes en wilde eenden nestelen graag in een knotwilg.

In de knot kunnen allerlei soorten planten groeien: vlier, lijsterbes, braam, fluitenkruid, grassen, varens, mossen en paddenstoelen. Insecten en kleine knaagdieren vinden ook vaak een plaatsje in een knotboom.

Het mooie van een hakhoutbosje is dat het steeds verandert. Dit trekt verschillende soorten vogels aan. Net na het hakken komen er pioniervogels zoals de fazant en de wilde eend, daarna de struweelvogels (struweel is laag struikgewas) zoals de braamsluiper, de struikvogels zoals de merel en de tjiftjaf en ten slotte de boomvogels zoals de Vlaamse gaai en de zomertortel. Als de hakcyclus niet in stand wordt gehouden, dan verdwijnt ook deze soortenrijkdom en blijven uiteindelijk alleen de boomvogels over.

Plant groeit in een wilg

Vrouwtjesmerel

Braamsluiper

Tjiftjaf

Vlaamse Gaai

COLOFON

Landschap Erfgoed Utrecht
Postbus 121 • 3730 AC De Bilt • T 030 2205534
www.landschaperfgoedutrecht.nl
<http://onderwijs.landschaperfgoedutrecht.nl/>
klik op 'leerlingen'.

LANDSCHAP ERFGOED UTRECHT

Mede mogelijk gemaakt door:
Landschap Erfgoed Utrecht ontvangt structurele subsidie van: provincie Utrecht

Ontwerp: Marjorie Specht, www.ontwerpkantoor.nl
Foto's: Marc van Leeuwen,
Jacqueline Vroemen en Evelien Kenbeek.
Tekening: Marc van Leeuwen.